

**Politické strany šlechtického velkostatku
v Čechách a na Moravě v letech 1861–1914
a jejich vztah k Národní straně**

Pavel KRÁKORA

**Political Parties of the Aristocrat's Large Farm in Bohemia and
Moravia 1861–1914 and theirs Relation to National Party**

Abstract: This study deals with the political parties of the Aristocrat's Large Farm in Bohemia and Moravia in the 2nd half of the 19th and on the beginning 20th Century considering political system in Cislaitania. The attention is also paid to application of this topic into curriculum of the history and civics.

Key Words: Political Parties, Aristocrat's large farm, Bohemia, Moravia, Cislaitania, Bohemia and Moravia Land Assembly, Curriculum, History, Civics

Úvod

Cílem předkládané studie je přiblížit existenci tzv. šlechtických politických stran v českých zemích v druhé polovině 19. a na počátku 20. století a možnosti, jak lze uvedené téma aplikovat v rámci kurikula dějepisu, resp. občanské nauky, občanské výchovy a základů společenských věd na středních a částečně také na druhém stupni základních škol.

Politická uskupení šlechty byla určitým specifikem Habsburské monarchie a v počátečních fázích politického života po obnovení konstituce v únoru roku 1861 sehrávala na zemských úrovních, stejně tak jako na úrovni centrální, významnou a v mnoha ohledech nezastupitelnou roli. Charakteristickým rysem velkostatkářských stran byla skutečnost, že jejich politické působení se omezovalo výhradně na půdu zastupitelských orgánů (zemských či říšské rady) a zároveň postrádaly jakoukoli stabilnější organizační strukturu.¹ Jejich pozice na politické scéně mezi léty 1861–1914 byla založena na existenci kuriového systému, který umožňoval těmto stranám disponovat především v rámci zemských sněmů² i s minimálním voličským potenciálem téměř třetinovým zastoupením (v Čechách 70 mandátů z 241 a 30 mandátů ze 100 na Moravě), takže představovaly významnou a v určitých směrech také rozhodující politickou sílu, jíž nebylo možno opomíjet. S postupujícím rozmachem občanských stran a rozšiřováním volebního práva na přelomu 19. a 20. století však strany velkostatku postupně pozbývaly význam a jejich další setrvání na politické scéně bylo zpečetěno zánikem Rakousko-Uherska v říjnu 1918.

Politická uskupení státoprávní šlechty v českých zemích

V textu se dále zaměříme na přehlednou charakteristiku vývoje politických stran šlechtického velkostatku v Čechách a na Moravě v inkriminovaném období let 1861–1914.³ Jak v Čechách, tak na Moravě se postupně zformovaly dva velkostatkářské subjekty, které vyvíjely aktivní politickou činnost. Pro první z nich se v odborné literatuře postupně vžilo označení Strana konzervativního velkostatku (*Konservative Großgrundbesitz*), v Čechách mnohdy označovaného jako uskupení státoprávní šlechty (srov. Malíř a kol., 2005, s. 59). Počátky aktivního působení tohoto šlechtického uskupení sice sahají do revolučního období let 1848–1849, avšak základní programová východiska, jejichž zásadním cílem bylo prosazování českých státoprávních požadavků, byla formulována (po odeznění bachovského neoabsolutismu) 1. ledna 1860 v nově vyšlém vídeňském listu *Vaterland*, který se zároveň stal hlavním tiskovým orgánem konzervativních velkostatkářů

bez ohledu na jejich zemské „reprezentace“ v Praze a Brně. Významný faktor v politice konzervativního velkostatku sehrával jeho vztah k nejvýznamnějšímu a po tři desetiletí (60. až 90. léta devatenáctého století) dominujícímu subjektu české politiky v Čechách a na Moravě – Národní straně, zformované nedlouho po únoru 1861. Úsilí o prosazení českého státního práva – tj. argumentace o kontinuálním trvání státní svrchovanosti českých zemí *de iure* i v rámci habsburské monarchie – se stalo základním bodem, který oba tyto jinak odlišné politické subjekty sbližoval hluboko do 90. let devatenáctého století (srov. Tobolka, 1905). Konzervativní šlechta v tomto ohledu akcentovala především jednotlivé historické právní dokumenty vydané po roce 1620, které dle jejího soudu představovaly zásadní mezníky české státnosti, což bylo v první řadě Obnovené zřízení zemské pro Čechy (1627) a Moravu a Slezsko (1628) s návaznými doplněními z roku 1640 (Novely a Deklaratoria), dále pragmatická sankce císaře Karla VI. a tzv. kabinetní list vydaný 8. dubna 1848 (uznání výhradní zákonodárné pravomoci pro český zemský sněm v záležitostech týkajících se Čech).⁴ Od politické reprezentace národní strany se naopak odlišovala zdůrazňováním stavovské tradice (resp. stavovského povědomí) a zemského patriotismu, snahou o uchování maxima správních funkcí patrimoniální správy (tzv. organická samospráva), které měla do roku 1848, a v neposlední řadě také vymezováním se vůči principům konstitucionalismu a parlamentarismu definitivně v Rakousku (po faktické anulaci oktrojované ústavy silvestrovskými patenty) zakotveném Schmerlingovou ústavou.⁵ K dalším aspektům, které vymezovaly konzervativní šlechtu vůči politice národní strany v Čechách i na Moravě, patřila její kritika liberalismu (resp. spekulativního kapitalismu), v němž spatřovala zásadní hrozbu pro udržení sociální stability ve společnosti a přičítala mu rovněž vze-
stup sociální demokracie.⁶

K významné nepolitické organizaci, o kterou se strana konzervativního velkostatku mohla opírat, náležela Katolicko-politická jednota pro království české (založena v roce 1871, v čele s Karlem Schönbornem), jež v Čechách reprezentovala jedinou „významnou« klerikální« složku hlásící se programově i heslem »Pro Boha, vlast i krále« k historickým právům a zemské autonomii“ (Malíř a kol., s. 69). Na Moravě

měla svou obdobu v Katolicko-politické jednotě pro Markrabství moravské (konstituovala se o rok dříve než v Čechách), která si zachovávala úzké vazby na olomouckou arcidiecézi.⁷ V Čechách – na rozdíl od Moravy – státoprávní šlechta tradičně (fakticky od sklonku 18. stol.) spatřovala přínos pro svou politiku v podpoře českých vlasteneckých spolků a společností (Královská česká společnost nauk, Matice česká, Společnost Vlasteneckého muzea v Čechách ad.), především Vlastenecko-hospodářské společnosti (založena roku 1763), která se počátkem 70. let devatenáctého století v souvislosti s narůstajícím českým vlivem stala předmětem sporů státoprávní šlechty (v čele společnosti stál v této době její významný představitel Karel III. Schwarzenberg) s centrální vídeňskou vládou (společnost odmítla v reakci na rakousko-uherské vyrovnání a neúspěch tzv. fundamentálních článků v roce 1871 prezentaci Českého království na světové výstavě ve Vídni konané v roce 1873), což nakonec (i přes odpor a důrazné protesty konzervativní šlechty) vyvrcholilo jejím rozpuštěním v březnu 1872.⁸

Jak již bylo naznačeno výše, Strana konzervativního velkostatku se orientovala na užší kooperaci s Národní stranou (otázky českého státního práva), která fakticky s větší či menší intenzitou přetrvávala až do roku 1914, a to jak na půdě zemského sněmu, tak na říšské radě, kde byli čeští konzervativní velkostatkáři v letech 1879–1891 součástí Českého klubu (tento působil v rámci konzervativně a autonomisticky laděného železného kruhu pravice podporujícího vládu hraběte Eduarda von Taaffeho) a po jeho zániku v roce 1891 vstoupili do konzervativně orientovaného poslaneckého klubu Karla Siegmunda von Hohenwartha. V této souvislosti nelze opominout, jak bylo zdůrazněno v úvodu, že stěžejním faktorem pro prosazování politických cílů státoprávní šlechty (platilo to samozřejmě i pro šlechtu ústavověrnou) představovala existence kuriového systému, který jí garantoval i přes minimum voličů adekvátní zastoupení jak na úrovni zemské, tak i – do zavedení všeobecného volebního práva – na úrovni říšské.⁹ K významným představitelům strany konzervativního velkostatku v Čechách patřil Jindřich Jaroslav Clam-Martinic (1826–1887), s nímž je spjata období nejvýraznějšího vzestupu a vlivu státoprávní šlechty na politické scéně, což bylo do jisté míry dáno jeho úzkými vazbami na předáka

národní strany v Čechách Františka Ladislava Riegera. Z dalších osobností lze zmínit např. Bedřicha Schwarzenberga (1799–1870), Jiřího Kristiána Lobkovice (1835–1908), Jana Nepomuka Harracha (1828–1909), od 90. let devatenáctého století v rámci státoprávní šlechty vystupují do popředí Alfred August Windischgrätz (1851–1927, v letech 1893–1895 ministerský předseda předlitavské vlády) či Karel Buquoy (1854–1911).

Na Moravě byl vztah Národní strany (založena stejně jako v Čechách na jaře 1861 v čele s Aloisem Pražákem, 1820–1901) ke konzervativnímu velkostatku, jehož představitelem se stal hrabě Egbert Belcredi (1816–1894),¹⁰ do značné míry determinován rozložením sil v moravském zemském sněmu a prošel několika proměnami. Po celá 60. léta devatenáctého století je zřetelná snaha o co nejužší kooperaci, a to nejen se Stranou konzervativního velkostatku, která neměla na zemském sněmu příliš silné zastoupení, ale i s centralistickou Stranou ústavověrného velkostatku a posléze i odštěpeneckou frakcí konzervativního velkostatku lavírující mezi konzervativci a ústavověrnými – tzv. *Mittelpartei* (strana středu), pro niž se na sněmu vžilo označení *Nebulosen* (mlhaví; viz dále). V roce 1873 však došlo k rozkolu, když Národní strana na Moravě odmítla, v rozporu s moravským konzervativním velkostatkem, politiku pasivní rezistence. Konec politiky pasivní rezistence v roce 1879 sice znamenal obnovení spolupráce národní strany s konzervativním velkostatkem na půdě moravského zemského sněmu, avšak ta již pro klesající význam a počet poslanců Strany konzervativního velkostatku nenabyla intenzity z předcházejícího období, aby v 90. letech zcela utichla (srov. Malíř, 1996, s 53–55). Obecně lze konstatovat, že na moravském zemském sněmu se státoprávní šlechtě za celou dobu existence nepodařilo získat tak významné zastoupení a vliv (především na úkor ústavověrné šlechty), které si udržovala její sesterská organizace v Čechách. Kromě již zmíněného E. Belcrediho se na Moravě k politice a programu konzervativního velkostatku klonili jeho synovec Ludvík Belcredi (1856–1814), František hrabě Sylva-Taroucca, Ernst Sylva-Taroucca, či nástupce E. Belcrediho v čele konzervativního velkostatku hrabě Otto Serényi (1855–1927), v letech 1906–1918 též poslední moravský zemský hejtman.

Politické strany ústavověrného velkostatku v českých zemích

Určitým programovým protipólem Strany konzervativního velkostatku se stalo uskupení centralisticky, tj. prorakousky orientované šlechty, které je na základě německého originálu nazýváno Strana ústavověrného velkostatku (*Der Verfassungstreue Großgrundbesitz*).¹¹ Její vznik je úzce spjat s obnovením konstitučního života v rakouské monarchii, přičemž „samo adjektivum ústavověrný v názvu strany odkazovalo na podporu (...) liberálně centralistickým ústavům roku 1861 (...), resp. z roku 1867“ (Malíř, Marek, 2005, s. 87). Stmelujícím prvkem programu Strany ústavověrného velkostatku se stala idea vnitřní jednoty monarchie podepřená centralizací moci. Stoupenci tohoto politického směru se v mnoha ohledech stali typickými nositeli ideje rakušanství, která se intenzivně začala prosazovat od první poloviny 19. století a jejíž jádro spočívalo v zachování silného centralizovaného státu, v němž by byly eliminovány odstředivé tendence jednotlivých národností (srov. Kořalka, 1996). Profilace tohoto politického uskupení vycházela ze snahy „o posílení liberalizace, konstitucionalizace a parlamentarizace Rakouska“ (Malíř a kol., 2005, s. 91–92).

Podobně jako v případě Strany konzervativního velkostatku se jednalo o typicky honorační subjekt, avšak lze konstatovat, že zde měli ve větší míře zastoupení tzv. občanští velkostatkáři, tj. osoby nešlechtického původu vlastníci statky zapsané v zemských deskách a platící adekvátní daňový cenzus opravňující je k volbě v rámci první (velkostatkářské) kurie.¹² Ústavověrný velkostatek se stal hlavní oporou prvních rakouských vlád po roce 1861, což dokládá mj. skutečnost, že dva jeho přední reprezentanti mající své zakotvení v českém křídle strany – Karl kníže Auersperg (1814–1890) a jeho bratr Adolf kníže Auersperg (1821–1885) – stanuli (v letech 1867–1868 a 1871–1877) v čele předlitavských vlád (srov. Malíř a kol., 2005, s. 92). V roce 1879 však v důsledku vynuceného volebního kompromisu se stranou konzervativního velkostatku přišla ústavověrná šlechta o dosavadní téměř dvacet let trvající převahu na říšské radě a po volbách se sblížila s německými liberály a nacionalisty, s nimiž v roce 1882 vytvořila Klub sjednocené německé levice (*Vereinigte deutsche Linke*).¹³ Od roku 1897 disponovala strana

ústavověrného velkostatku na půdě říšské rady vlastním poslaneckým klubem (Vereinigung der verfassungstreuen Großgrundbesitzer), v němž měly zastoupení všechny její zemské pobočky v Předlitavsku. V neprospěch ústavověrné šlechty se situace v rámci českého zemského sněmu zvrátila po volbách na konci června 1883 (což do značné míry korespondovalo s předchozím vývojem na říšské radě),¹⁴ po nichž došlo k masivnímu prosazení strany konzervativního velkostatku a ústavověrní setrvali až do roku 1901, kdy byl na základě návrhu hraběte Oswalda Thun-Salma uzavřen volební kompromis mimo sněmovní půdu.¹⁵

Mezi čelné představitele strany ústavověrného velkostatku v Čechách se řadili mimo jejího zakladatele K. Auersperga (politicky se aktivně angažoval již v době předbřeznové a v průběhu let 1848 a 1849) již zmíněný Oswald hrabě Thun-Salm (1849–1913), který stranu vedl od roku 1890, dále lze připomenout Jana Lexu svobodného pána von Aehrenthal (1817–1898), Josefa Mariu Baernreithera (1845–1925), z mladší generace to byl Ottokar Czernin (1872–1932) či Egon Max kníže Fürstenberg (1863–1941).

V moravském zemském sněmu vznikla ústavověrná frakce v průběhu roku 1864 (o rok dříve než v Čechách) a oproti ústavověrnému velkostatku v Čechách si zde dokázala dlouhodobě udržet zřetelně početnější zastoupení a vliv. Její stoupenci – rekrutující se (analogicky jako v Čechách) v rámci velkostatkářské kurie z voličského sboru alodiálních statků (reprezentovalo je 25 poslanců z celkem 30 za kurii velkostatku) – výrazně inklinovali k průmyslovému podnikání – v Čechách naopak mezi velkostatkáři (nejen ústavověrnými) převažovali latifundisté. Ve svém programu formulovaném v 60. letech devatenáctého století kladli moravští ústavověrci vedle věrnosti habsburské dynastii a zachování silné monarchie ukotvené v konstitučním rámci (srov. Malíř, 1996, s. 66–67) důraz rovněž na zachování autonomie Markrabství moravského (akcent na zemský patriotismus a vymezení se vůči snahám o jednotu Čech a Moravy): „Wir (...) anerkennen aber für unsere Markgrafschaft kein anderes Staatsrecht, als jenes, welches, wie die Reichs- und Landes-Verfassung den unmittelbaren Zusammenhang Mährens mit dem Kaiserstaate währt.“¹⁵

Určitý posun v pozici ústavověrného (ale také konzervativního) velkostatku na moravském zemském sněmu představovalo uzavření tzv. moravského paktu v roce 1905, na jehož základě vznikla čtvrtá všeobecná volební kurie (její poslanci byli voleni na základě všeobecného a přímého volebního práva) a celkový počet poslanců sněmu byl zvýšen ze 100 na 151. Podíl poslanců velkostatkářské kurie (30 mandátů) se snížil z jedné třetiny na jednu pětinu, což pochopitelně znamenalo pokles jejich vlivu na politické dění a daný stav zůstal de facto nezměněn až do konce existence rakousko-uherské monarchie.¹⁶

Mezi významné a aktivní reprezentanty ústavověrného velkostatku na Moravě patřili Jan Chlumecký (1834–1924), který fakticky po celou dobu existence tohoto politického uskupení stál v jeho čele, hrabě Hugo Karel Salm-Reifferscheid (1832–1890), Alfons Mennsdorff-Pouilly (1810–1894), Wladimir Mittrowsky (1814–1899) či Guido Dubsky (1835–1907).

Velkostatkářská strana středu

Určité specifikum v politickém spektru velkostatkářských stran představovala tzv. strana středu – dále *Mittelpartei* – která se v rámci Předlitavska etablovala především na Moravě, určité náznaky jejího působení se objevily v 60. a 70. letech devatenáctého století také v Čechách.¹⁷ V rámci Moravy se *Mittelpartei* postupně profilovala od roku 1864 především kolem osoby W. Mittrowského a A. Mennsdorffa-Pouillyho, postupně se k nim přiklonili moravský zemský hejtmán Felix Vetter von der Lilie (1830–1913), Alfred Skene (1815–1887) či Ferdinand hrabě Trauttmansdorf-Weinsberg (1825–1896). Na moravském zemském sněmu skupina „středových“ velkostatkářských poslanců mnohdy rozhodovala o většině sněmu a přibližně od 80. let devatenáctého století se programově vymezovala „zdůrazňováním své zprostředkovací role mezi státoprávními a nacionálními extrémý“, přičemž „z jejích jinak vágních programových dokumentů probleskovala snaha o smíření a spojení všech velkostatkářských frakcí a o překlenutí státoprávních diferencí“ (Malíř, 1996, s. 69–70). Po roce 1879

se Mittelpartei rovněž pokoušela – nezávisle na zemských sněmech – s nepatrnými výsledky vyvíjet aktivity na půdě říšské rady (srov. Malíř a kol., 2005, s. 105).

Význam Mittelpartei po roce 1905 na moravském zemském sněmu postupně upadal a její zánik je spjat, stejně jako v případě konzervativní a ústavověrné strany šlechtického velkostatku, s koncem existence Rakousko-Uherska v roce 1918.

Zhodnocení

Politická uskupení šlechtického velkostatku představují v rámci politického systému určité specifikum. Jednalo se o subjekty typicky honoračního charakteru (s úzkou, sociálně a majetkově zřetelně vyhraněnou členskou základnou bez organizační struktury), jejichž působení bylo po celou dobu jejich existence výhradně omezeno na velkostatkářskou kurii, a to jak na zemské, tak na říšské úrovni. Vliv šlechtických stran začal výrazně klesat na přelomu 19. a 20. století s rozšiřováním volebního práva a nástupem masových občanských (ideově vyhraněných a povětšinou reprezentujících svébytná sociálně-morální milieu) politických stran, které v posledním dvacetiletí existence habsburské monarchie postupně zcela ovládly politickou scénu Předlitavska.

V rámci kurikula předmětů dějepis, resp. ZSV, OV a ON na druhém stupni základních škol, ale především pak na gymnáziích a vybraných typech středních odborných škol, lze na příkladu působení velkostatkářských stran vhodně ilustrovat např. principy kuriového volebního systému, který jim i přes minimální voličskou základnu až do zavedení všeobecného, rovného a přímého volebního práva do říšské rady v roce 1905 (legislativně ukotveno v lednu 1907) umožňoval zaujímat v rámci politického systému dominantní postavení (na zemských sněmech de facto až do roku 1918). Zároveň je možno adekvátně přiblížit prostředí šlechty, její pozici v politickém systému habsburské monarchie druhé poloviny 19. a počátku 20. století a snahy o zachování jejího vlivu a exkluzivity, resp. akcentovat význam jednotlivých korunních zemí, které v politickém systému Rakousko-Uherska sehrávaly až do roku 1918 nezastupitelnou roli.

Poznámky:

- ¹ V uvedeném kontextu se užívá pojem honorační politická strana. Převážná většina „členské základny“ byla soustředěna na půdu zastupitelských orgánů (zemských sněmů, resp. říšské rady), popřípadě kolem stranických tiskových orgánů a spolků, v počátcích zcela absentovaly volené orgány a vertikální organizační struktura.
- ² Poslanci českého, moravského a také slezského zemského sněmu byli v letech 1861–1914 voleni na základě kuriového volebního systému, identický systém platil pro volby do říšské rady, avšak počínaje rokem 1905 (návrh zákona podán v říjnu 1905 vládou Paula Gautsche von Frankenthurn, následně upraven prováděcími zákony č. 15, 16, 17 a 18/1907 ř. z. ze dne 26. 1. 1907) zde volby probíhaly na základě všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva (první se uskutečnily ve dnech 14.–23. 5. 1907).
- ³ Vzhledem k určitým specifikům Slezska a zdejšího stranického systému (mj. existence německých, polských a českých politických subjektů), v němž se politické strany šlechtického velkostatku nedokázaly významněji prosadit, se text selektivně zaměřuje na teritorium Čech a Moravy.
- ⁴ Bližší přehled o obsahu zmíněných dokumentů viz VESELÝ, Z. (ed.) *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Professional Publishing, 2012.
- ⁵ Strana konzervativního velkostatku v protikladu akcentovala význam maximálně autonomních zemských sněmů coby reprezentantů svých (novo)stavovských zájmů. K nejhlasitějším zastáncům uvedené koncepce patřil hrabě J. J. Clam-Martinic. Její rezervovaný postoj k centrální vídeňské říšské radě byl zřetelný mezi lety 1863–1879, když se společně s poslanci národní strany připojila k bojkotu jejich zasedání.
- ⁶ Sociální demokracie existovala v rámci rakousko-uherské monarchie na poloilegální bázi od roku 1874 (zakládající sjezd v Neudörflu 5.–6. dubna 1874), počátky autonomní československé sociální demokracie sahají do roku 1878 (schůze konaná 7. dubna 1878 v pražském hostinci U Kaštanu).
- ⁷ K významným osobnostem Katolicko-politické jednoty v Čechách se řadí bratři Karel a Bedřich Schönbornovi či představitel konzervativní šlechty J. J. Clam-Martinic, na Moravě to byli vedle zakladatele zdejší jednoty hraběte E. Belcrediho také olomoucký arcibiskup B. Fürstenberg.
- ⁸ Blíže o historii a činnosti Vlastenecko-hospodářské společnosti viz VOLF, M. *Organizační vývoj Vlasteneckohospodářské společnosti*, In *Vědecké práce zemědělského muzea*, č. 7, Praha: Zemědělské muzeum, 1967, s. 67–81.
- ⁹ Např. po volbách do říšské rady roce 1879 disponovali zástupci českých konzervativních velkostatkářů 12 mandáty (poslanců české národní strany bylo 26),

zřetelnou převahu si pak dokázali udržovat v první kurii českého zemského sněmu.

- ¹⁰ E. Belcredi patřil k jednomu z nejvýznamnějších politiků na Moravě druhé poloviny 19. stol. Mimo své politické aktivity byl činný či se přímo podílel na založení několika spolků, mj. Matice moravské, Moravsko-slezské hospodářské společnosti pro povznesení zemědělství, půdoznalství a vlastivědy, Moravskoslezského školního lesního spolku, Katolické politické ústřední jednoty moravské, Matice velehradské aj. Blíže k profilu této osobnosti viz OKÁČ, A. (ed.) *Z deníku moravského politika v éře Bachově (Egbert Belcredi 1850–1859)*. Brno, 1976.
- ¹¹ V této souvislosti se v odborné literatuře objevují rovněž označení německý, centralistický, resp. liberální velkostatek.
- ¹² Šlechtické velkostatky se dělily do dvou skupin, a to na tzv. svěřenecké, neboli fideikomismí, které byly vždy v držení určitého člena šlechtického rodu a zároveň přecházely jako dědictví na předem vybrané členy daného rodu, čímž se eliminovalo jejich drobení (jejich vlastníci se rekrutovali výhradně z řad původní rodové šlechty), a na statky nesvěřenecké – alodiální, v jejichž případě bylo majiteli umožněno volné nakládání. Rozdělení šlechtických velkostatků na svěřenecké a nesvěřenecké bylo reflektováno i v rámci velkostatkářské kurie, která se skládala ze dvou voličských sborů: prvního (fideikomisního), který v případě českého zemského sněmu volil 16 poslanců, a druhého (alodiálního), z něhož vzešlo 54 poslanců (celkem 70).
- ¹³ Zásadní vliv na složení velkostatkářské kurie v rámci říšské rady mělo přijetí tzv. lex Zeithammer (podle předkladatele Antonína Otakara Zeithammera, říšského poslance národní strany) v roce 1882, který, mimo snížení volebního cenzu v kurii městských a venkovských obcí z 10 na 5 zlatých, rozdělil velkostatkářskou kurii na alodiální a fideikomisní sbor. Volby se podle nového volebního řádu se poprvé konaly v červnu 1885.
- ¹⁴ Poměr konzervativních a ústavověrných poslanců se na českém zemském sněmu od roku 1901 až do pozastavení jeho činnosti v červenci roku 1913 tzv. anenskými patenty ustálil na počtu 33 ku 21.
- ¹⁵ Jedná se o pasáž z volebního svolání moravských ústavověrných velkostatkářů z jara roku 1867 (srov. Malíř, 1996, s. 66). V témže roce byla přijata (21. 12. 1867) známá „dualistická“ Prosincová ústava, která vzbudila jak na politické scéně českých zemí (tj. v rámci národní strany a s ní kooperující konzervativní státoprávní šlechty) převážně negativní reakce (spojené s obstrukcí na zemských sněmech a říšské radě), v případě ústavověrných (jak v Čechách, tak na Moravě) však byla – v souladu s jejich postoji a programem – akceptována.
- ¹⁶ Blíže k příčinám, následkům a významným národnostním a politickým aspektům moravského paktu (resp. moravského vyrovnání) viz FASORA, L., HANUŠ,

J., MALÍŘ, J. a kol. *Moravské vyrovnání z roku 1905 – možnosti a limity národnostního smíru ve střední Evropě*. Brno: Matice moravská, 2006.

- ¹⁷ Jednalo se víceméně o solitérní působení hraběte Alberta Nostice (1807–1871), který byl maršálkem českého zemského sněmu a snažil se zaujímat kompromisní a zprostředkovatelská stanoviska mezi stoupenci ústavověrného a konzervativního velkostatku.

Literatura:

FASORA, L., HANUŠ, J., MALÍŘ, J. a kol. *Moravské vyrovnání z roku 1905 – možnosti a limity národnostního smíru ve střední Evropě*. Brno: Matice moravská, 2006.

KALOUSEK, J. *České státní právo*. Praha: Bursík a Kohout, 1892.

KRÁKORA, P., MEDVEĎOVÁ, G. Mnohonárodnostní společnost a politické strany českých zemí v období Habsburské monarchie se zvláštním zřetelem na Moravu. In DOPITA, M., STANĚK, A. (eds.) *Multikulturalita a výchova k občanství*. Praha: Nakladatelství EPOCH, 2007. s. 209–226.

MALÍŘ, J. *Od spolků k moderním politickým stranám*. Brno: FF MU, 1996.

MALÍŘ, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl, 1861–1938. Brno: Doplněk, 2005.

OKÁČ, A. (ed.) *Z deníku moravského politika v éře Bachově (Egbert Belcredi 1850–1859)*. Brno, 1976.

VESELÝ, Z. (ed.) *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Professional Publishing, 2012.

WALDSTEIN-WARTENBERG, B. Österreichisches Adelsrecht 1804–1918. In *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, Nr. 17–18. Wien, 1964–1965, S. 109–164.

Kontakt na autora příspěvku:

Mgr. Pavel Krákora

Katedra společenských věd

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

e-mail: pavel.krakora@upol.cz